

Aluehallintovirasto
Regionförvaltningsverket
Regional State Administrative Agency

Barnets autonomi och delaktighet – ett filosofiskt perspektiv på juridiken

Helsingfors 21.11.2019

Thomas Sundell

Jurist

Regionförvaltningsverkens
svenska enhet för bildningsväsendet

Några rättigheter enligt FN:s barnkonvention

- Art. 5: Familjens rätt att uppfostra barnet i enlighet med den egna kulturen ska respekteras
- Art. 12: Barnet ska ha rätt att fritt uttrycka sin åsikt i frågor som gäller barnet självt, och åsikterna ska tillmätas betydelse enligt barnets mognad
- Art. 13: Barnet ska ha yttrandefrihet – en rätt att söka, ta emot och sprida information av alla slag
- Art. 14: Barnet ska ha tanke-, samvets- och religionsfrihet men föräldrarna ska få handleda barnet
- Art. 16: Barn får inte utsättas för olagliga eller godtyckliga ingripanden i bl.a. sitt privat- och familjeliv eller sin korrespondens

Yttrandefrihet och skydd för privatliv

- 10 § 1 momentet i Finlands grundlag: *”Vars och ens privatliv, heder och hemfrid är tryggade. Närmare bestämmelser om skydd för personuppgifter utfärdas genom lag.”*
- 12 § 1 momentet i Finlands grundlag: *”Var och en har yttrandefrihet. Till yttrandefriheten hör rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. Närmare bestämmelser om yttrandefriheten utfärdas genom lag. Bestämmelser om sådana begränsningar i fråga om bildprogram som är nödvändiga för att skydda barn kan utfärdas genom lag.”*

Syftet med allmänna bibliotek

- 2 § i lagen om allmänna bibliotek:

”Syftet med denna lag är att främja

- 1) befolkningens likvärdiga möjligheter till bildning och kultur,*
- 2) tillgången till och användningen av information,*
- 3) läskulturen och en mångsidig läskunnighet,*
- 4) möjligheterna till livslångt lärande och utveckling av kompetensen,*
- 5) ett aktivt medborgarskap, demokrati och yttrandefrihet.*

Verksamheten för att uppnå syftet ska bygga på gemenskap, pluralism och kulturell mångfald.”

Rättskapacitet och rättshandlingskapacitet

- Ett barn har rättskapacitet ända från födseln
  - Barnet kan ha rättigheter och skyldigheter, också i förhållande till sina egna föräldrar
- Däremot har ett barn inte full rättshandlingskapacitet förrän det fyller 18 år
  - Barn kan inte ingå andra avtal än sådana som har liten ekonomisk betydelse eller sker med pengar som barnet har tjänat själv
- Från 15 år har barnet inom förvaltningen parallell talerätt med vårdnadshavarna i ärenden som gäller barnet själv

Lånerättens karaktär på ett allmänt plan

- Lagen om allmänna bibliotek tar inte ställning till hur en person får rätt att använda biblioteket – enligt 14 § ska detta bestämmas i användningsreglerna
- Rätten att använda bibliotekstjänster torde snarare vara ett offentlighetsrättsligt förhållande än ett avtalsförhållande
  - Bibliotekets verksamhet är lagstadgad och ämnad för alla
  - Kommunen kan inte välja fritt huruvida den ingår avtal eller inte
  - Kommunen kan ensidigt ändra i användningsreglerna
  - Också bl.a. direktindrivningsrätten antyder att det inte är ett avtal

Barnens ställning som biblioteksanvändare

- Barn nämns överhuvudtaget inte i lagen om allmänna bibliotek, utan det är kommunerna som själva utformar villkoren för barnens biblioteksanvändning
  - Riksdagens justitieombudsman har bland annat kritiserat en kommun för åldersdiskriminering då självbetjäningsbibliotek (sk. ”meröppna” bibliotek) hade en åldersgräns på 20 år
- I praktiken kräver många kommuner att vårdnadshavaren samtycker till att barnet får lånerätt och/eller förbinder sig att ansvara för barnets lån

Problematisiska vårdnadshavare

- Vissa vårdnadshavare kan vilja begränsa barnets tillgång till information som strider mot deras värderingar
  - Vårdnadshavare kan inte kräva att biblioteket låter bli att låna ut viss litteratur till ett barn – den enda tillåtna censuren är lagstadgad och gäller filmer och spel
- Andra vårdnadshavare är inte kapabla eller intresserade av att ta ansvar för barnets lån
  - Vissa kommuner har åtminstone tidigare för att förhindra missbruk kunnat ge också barnet låneförbud om vårdnadshavaren har haft låneförbud

Barn och ersättningar

- Ett barn har rättskapacitet och det finns ingen åldersgräns för skadeståndsskyldighet
  - Skadeståndet kan dock enligt skadeståndslagen jämkas bl.a. på basis av ålder och ekonomisk ställning
- Det finns ingen bestämmelse i lagen som automatiskt skulle göra vårdnadshavare ansvariga för skador som deras barn förorsakar
- MEN: Indrivning får inte riktas mot barn, och barn ska skyddas mot skuldsättning
- Är barnet alltså beroende av vårdnadshavarens godkännande bara för att biblioteket vill få betalt?

Barnets integritet och föräldrarollen

- Den gängse tolkningen är att uppgifter om bibliotekslån hör till privatlivet och därför är sekretessbelagda
- Också barn kan ha ett legitimt intresse av att vårdnadshavare inte har full insyn i barnets låneuppgifter
  - Lagen innehåller tills vidare inga bestämmelser om förbuds rätt på motsvarande sätt som inom social- och hälsovården
- Om vårdnadshavaren är ansvarig för barnets lån är det dock nödvändigt att vårdnadshavaren har tillgång till uppgifter om lånen

Konklusion

- Alla barn har på grund av sina vårdnadshavares ovilja inte möjlighet att låna böcker på biblioteket – detta minskar i princip barnens möjlighet till delaktighet i det demokratiska samhället
- Integriteten för barn som använder biblioteket begränsas av att föräldrarna har insyn i barnets lån
- Orsaken till problemen torde vara rent praktisk
- Är det rätt att kringskära barnets autonomi, integritet och delaktighet på grund av generellt misstroende och rädsla för ekonomiska förluster? Vad kunde göras annorlunda?